

Gönderim Tarihi: 02.02.2017 Kabul Tarihi: 29.06.2017

RASYONEL OPORTÜNİST SEÇİM ÇEVİRİMLERİ TEORİSİ PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE'DE 2007-2011 VE 2015 GENEL SEÇİMLERİNİN ANALİZİ

Kemal ERKİŞİ*

ANALYSIS OF GENERAL ELECTIONS IN 2007, 2011 AND 2015 IN TURKEY IN TERMS OF RATIONAL POLITICAL BUSINESS CYCLE MODEL

Öz

Politik Seçim Çevrimlerinin tüm modellerinde iktidarın yeniden seçilme ihtimalini en üst seviyeye çıkartmak amacı ile ekonomiyi uyardığı ileri sürülmektedir. Bu çalışmada, bu modellerden bir tanesi olan Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Modeli ışığında Türkiye'de gerçekleştirilen 2007, 2011 ve 2015 seçimleri analiz edilmiştir. Modelde, makroekonomik değişkenlerdeki salınımlar, seçmen ile iktidar arasındaki, iktidarın yeterliliği noktasında bilgi asimetrisine dayandırılmaktadır. Seçmenler, bilgi asimetrisi ve bu nedenle bilgiye ulaşmada meydana gelen zaman gecikmesi nedeniyle, iktidarın yeterliliğini bir dönem sonra görebileceklerinden, yeniden seçilme niyeti ile ekonomiyi uyararak iktidar, politik seçim çevrimlerine sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda, 2007, 2011 ve 2015 seçimlerinde, analize konu olan para arzı, kamu harcamaları, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve büyüme oranı değişkenlerine ilişkin değişimlerin teoriyi destekler nitelikte olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Politik Seçim Çevrimleri, Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri, Seçim Döngüleri, RPBC.

Abstract

In all models of political business cycles, it assumed that the ruling party has incentives to stimulate the economy prior to election to maximize its chance of re-election. This article analyzes the elections in Turkey held in 2007, 2011 and 2015 by the light of Rational Opportunistic Political Business Cycle Model. The Model argued that the political business cycles in certain macroeconomic policy variables derive from temporary information asymmetry between voters and incumbent party. Prior to election period, the party in power has incentive to signal to voters about its competence so as to re-election. This is a cause of political business cycle in macroeconomic variables. In these regards, we examined the elections in 2007, 2011 and 2015 in Turkey. Consequently, the variations of macroeconomic variables before and after elections are not simultaneously consistent with the model.

*Yrd. Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü, e-posta: kerkisi@gelisim.edu.tr.

Keywords: Political Business Cycle, Electoral Cycle, Rational Political Business Cycle, RPBC.

1. Giriş

Siyasî parti, en geniş anlamıyla, hükümet araçlarını yasal yollardan kontrol etmek için şekillenmiş bireyler koalisyonu olarak tanımlanabilir (Downs 1957: 24). Politik seçim çevrimleri teorilerinin tüm yaklaşımlarında, siyasi partilerin temel amacının iktidara gelmek veya iktidar partisi ise yeniden seçilmek olduğu görülmektedir. Bu açıdan, amacı iktidara gelmek veya iktidarı muhafaza etmek olan partilerin, seçmen oylarını en fazla etkileyen hususlar olan istihdam, büyüme, fiyat istikrarı gibi konulara öncelik vermesi beklenir. Seçim çevrimleri, yeniden seçilme temel motivasyonu ile hareket eden hükümetin uyguladığı makroekonomik politikalarının bir sonucu olarak oluşur. Ekonomi politikaları, politik güçlerin etkisinde olduğu (Hibbs 1986: 66) düşünüldüğünde, seçim çevrimlerini açıklamak, iktidarın davranışlarını bu bağlamda analiz etmeyi gerekli kılmaktadır (Lindback 1976: 12).

Seçim çevrimleri teorileri, iktidarın oportünist ve partizan olmak üzere iki farklı davranış tipini esas almaktadır (Nordhaus 1989: 2). Oportünist modellerde iktidarın ideolojik tercihleri yoktur. İktidar seçim öncesinde ekonomiyi uyararak, işsizliği azaltır. Buna göre büyüyen ekonomi ile işsizliğin azaldığını gören ve ekonomi politikaların gelecekteki etkilerini göz önüne almaksızın yakın geçmişteki bu ekonomik sonuçlara bakarak iktidarın performansı noktasında bir sonuca ulaşan seçmenler, iktidarın lehine oy verirler. Ancak iktidar, seçim öncesinde uygulanan genişletici ekonomi politikalarının seçim sonrasında enflasyonist etkisini bertaraf etmek için bu kez daraltıcı ekonomi politikaları uygulamaya koyar. Bunun sonucu olarak seçimlerden sonra, daralan ekonomi ile işsizlikte artış meydana gelir. Bu nedenle, seçimleri kazanma güdüsü ile hareket eden ve politika araçlarını bu doğrultuda kullanan siyasal iktidar, seçim dönemlerinde makroekonomik dalgalanmalara sebebiyet verir.

Oportünist seçim çevrimleri teorilerinin seçmenlerin tercihlerinde adaptif veya rasyonel olmalarına göre “geleneksel” veya “rasyonel” olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu çalışmada rasyonel beklentiler hipotezinin ortaya atılmasından sonra, seçmenlerin tercihlerinde rasyonel olduğu varsayımı ile genişletilen Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisi’nin işleyişi açıklanarak, Türkiye’de gerçekleştirilen 2007, 2011 ve 2015 genel seçimleri bu çerçevede analiz edilecektir. Bu bağlamda ikinci başlık altında Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisi, modelin varsayımları, işleyişi ve modele getirilen eleştiriler alt başlıklarında izah

edilecektir. Üçüncü başlık altında Türkiye’de 2007, 2011 ve 2015 seçimleri analiz edilerek bir sonuca ulaşılabacaktır.

2. Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Modeli

Seçim çevrimleri üzerine yapılan çalışmalar Nordhaus’un (1975) Geleneksel Seçim Çevrimleri Modeli ile biçimsel halini almıştır. Nordhaus’un bu çalışmasında, seçmenlerin oylama kararlarında adaptif oldukları ve ekonomik yapının işleyişi noktasında bilgileri olmadığı varsayılmıştır (Nordhaus 1975: 2). Buna göre seçim döneminde ekonomik istikrar ve büyüme noktasında performans gösteren iktidar, seçmen oylarını alarak, yeniden seçilebilme ihtimalini maksimize etmektedir. Nordhaus’un Oportünist modeli, rasyonel beklentiler teorisinin ortaya atılmasından sonra, 1980’lerin ortalarına kadar Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990), Persson ve Tabellini (1986), tarafından rasyonel beklentileri içerecek biçimde geliştirmişlerdir. Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Modeli, iktidarın oy maksimizasyonu için oportünist davranması noktasında, Nordhaus’ un Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri modeli ile benzer olsa da, seçmenlerin beklentilerinde rasyonel olduğu noktasında Nordhaus’dan ayrılır. Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Modelinde, gelecekteki politika sonuçlarını öngörebilen rasyonel seçmen, seçim öncesi dönemde genişletici ekonomi politikası uygulayan oportünist politikacılar tarafından sistematik olarak aldatılamaz. Bu durum, ekonomi politikasını belirleyen iktidarın, makroekonomik değişkenleri oy toplama amacı ile kullanmasını güçleştirmektedir.

Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisinde, iktidarın oportünist davranış şekli veya iktidarın yeniden seçilme noktasında “yeterlilik” algısı, iktidar ile seçmenler arasındaki bilgi asimetrisine dayandırılarak açıklanmıştır. Seçmenler, bilgi asimetrisi ve bu nedenle bilgiye ulaşmada meydana gelen zaman gecikmesi nedeniyle iktidarın yeterliliğini bir dönem sonra görebileceklerinden, değerlendirmelerini seçim döneminde ekonomik sonuçlara bakarak yaparlar (Rogoff ve Sibert 1988; 1-2). Örneğin seçimler yaklaşırken iktidar, para arzında beklenmedik artış ile ekonomiyi uyararak, yeniden seçilme politik niyetini de ihtiva eden hedef fonksiyonunu maksimize eder. Beklentiler rasyonel olsa da para politikası ve kontrol süreçleri seçmen için belirsiz olduğundan, seçmenler para politikasındaki bu değişikliğin gerçek nedenini hemen ayırt edemez, ancak zaman içinde tedricen anlar (Cukierkman 1986: 1099). Buradan hareketle, politikacılar, seçimden hemen önce seçmenlere mümkün olduğu kadar çok yetkin gözükme için oportünist davranış biçimi sergiler. Şunu de belirtmek gerekir ki; rasyonel beklentilere dayalı Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri’nin öngördüğü salınımlar, Nordhaus’un ortaya koyduğu adaptif beklentilere dayalı Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri’nin öngördüğü

salınımlara göre daha küçük boyutta ve daha düzensiz olarak meydana gelmektedir (Cukierman 1986: 1099). Şimdi Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri'nin varsayımlarına değindikten sonra modelin işleyişini inceleyelim.

2.1 Modelin Varsayımları

Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri'nin varsayımları ve modelin işleyişi, söz konusu modelin Phillips Eğrisi ile izah edilmiş olması nedeniyle Persson ve Tabellini (1986) temel alınarak yapılmıştır. Ancak modelin işleyişi bölümünde konuyu açıklayan üç farklı yaklaşıma da kısaca değinilecektir. Bu yaklaşımlar; Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990), Persson ve Tabellini'nin (1986) çalışmalarıyla ortaya konan yaklaşımlardır.

Şimdi modele ilişkin varsayımları ele alalım.

a) Ekonomi, Phillips eğrisi ile temsil edilmektedir. Phillips eğrisi, iktidarın ekonomiyi yönetme becerisini gösteren “yeterlilik” terimini içermektedir. Bu durum 1 numaralı eşitlikte ifade edilmiştir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 23).

$$y_t = \bar{y} + \pi_t - \pi_t^e + \varepsilon_t \quad (1)$$

y_t : t dönemi GSMH büyüme oranı,

π_t : t dönemi enflasyon oranı,

π_t^e : beklenen enflasyon oranı,

ε_t : yeterlilik terimi,

\bar{y} : doğal büyüme oranı,

Yeterlilik terimi (ε_t), Rogoff ve Sibert'e göre (1988: 2-3) ; iktidarın veri kamu hizmetlerini daha az bir gelir ile sağlayabilmesi iken, Persson ve Tabellini'ye göre (1997: 21-23) iktidarın, istikrarın sağlanması ve enflasyon seviyesinin daha düşük seviyelerde tutulması veya başka bir ifadeyle, dışsal şoklar ile mücadelede makroekonomik politikaları yönetebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Ancak burada iktidar partisinin problemleri çözebilme ve ekonomiyi etkin bir şekilde yönetebilme kabiliyetinin bir ölçüsü olarak tanımlanacaktır. Örneğin yetenekli bir iktidar, beklenen ve cari enflasyonu yükseltmeden, büyüme oranını artırabilen veya petrol fiyatları şokları ve işçi sendikaları müzakereleri gibi problemler ile baş edebilen iktidardır. Yeterlilik terimi iki parçadan oluşmaktadır. Eşitlik olarak ifade etmek gerekirse (Persson ve

Tabellini 1997: 22; Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 24; Rogoff ve Sibert 1988: 3):

$$\varepsilon_t = \mu_t + \mu_{t-1} ; E(\mu_t) = 0 \quad \forall \text{ her } t \text{ periyodu için} \quad (2)$$

μ_t : iktidarın t dönemi yeterliliğini gösteren parçası,

μ_{t-1} : iktidarın t-1 dönemi yeterliliğini gösteren parçası,

(μ_t), iktidarın yeterliliğini gösteren rastlantısal bir değişkendir. İktidarın yeterliliği, karşılaşılabilecek problemlerin ne olduğuna bağlı olacaktır, bu değişken rastlantısal olmak durumundadır. Bu nedenle 2 numaralı eşitlikte basitçe, yeterliliğin rastlantısal olduğu ve dolayısıyla bunun süreklilik arzedeceği anlatılmaktadır. Diğer yandan, iktidarın problemleri başarı ile çözmesi durumunda, seçmenler, iktidarın gelecekteki muhtemel sorunları da çözeceğini varsayacağından, iktidarın yeterliliğinin sürekli olacağını düşüneceklerdir.

b) Enflasyon beklentisi rasyoneldir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 24);

Modelde seçmenlerin beklentilerinde rasyonel olduğu varsayımı, geleneksel seçim çevrimleri modellerinde tanımlanan ve beklentilerinde adaptif olan seçmenlerin yerini almıştır. Buna göre;

$$\pi_t^e = E(\pi_t \mid I_{t-1}) \quad (3)$$

I_{t-1} : t-1 dönemi sonunda seçmenlerin mevcut bilgi düzeyi,

π_t : t dönemi enflasyon oranı,

π_t^e : beklenen enflasyon oranı,

3 numaralı eşitlik; seçmenler tarafından t dönemi beklenen enflasyonunun, bir önceki dönem bilgi düzeyine (I_{t-1}) göre belirlendiğinin ifadesidir. Ancak, seçmenlerin bu bilgi düzeyi, iktidarın ekonomi yönetimi noktasında yeterliliği veya başka bir ifade ile bilgi veya beceri düzeyini içermemektedir. Eğer seçmenler iktidarın yeterliliği noktasında tam bilgi sahibi olsalardı, seçim çevrimlerinin oluşması söz konusu olmayacaktı. Bu açıdan bakıldığında 3 numaralı eşitlik, iktidar ile seçmenler arasında bilgi asimetrisine de işaret eder. İktidar ile seçmenler arasındaki bu bilgi asimetrisinin temel nedeni iktidarın kendi yeterliliği konusunda tam bilgiye sahip olmasına karşın, seçmenlerin bu konuda tam bilgiye sahip olmamalarıdır. Seçmenler ile iktidarın aynı bilgiye sahip olmaları halinde, yani bilgi asimetrisinin bulunmadığı durumda, iktidarın ekonomiyi seçim amaçlı uyarması mümkün olmayacaktır. O halde modelde iktidarın ekonomiyi seçim amaçlı uyarabilmesi için, seçmenlere oranla sahip olduğu bilgi üstünlüğünü kullanması gerekmektedir. Başka bir ifade ile söz

konusu bilgi asimetrisi varsayımı, rasyonel beklentileri içeren modellerde seçim çevrimlerinin oluşması için gerekli bir koşuldur. Diğer bir açıdan seçmenlerin rasyonel olduğu varsayımı, iktidarın ekonomiyi seçim amaçlı uyarma ihtimalini azaltmaktadır (Rogoff ve Sibert 1998: 2-3).

c) Partiler arasında ideolojik fark yoktur. Modeldeki ifadesi ile partiler özdeşdir ve iktidar dışında kalmaktansa, iktidarda olmayı tercih ederler (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 18) ve bu nedenle oportünist davranış sergilerler.

Geleneksel veya rasyonel olsun Oportünist Seçim Çevrimleri modellerinde tüm siyasi partilerin ideolojik kimliklerine bağlı kalma ihtiyacı yoktur. Bu bağlamda iktidar veya muhalefet olsun siyasi partiler rasyonel birimler olarak görülür ve yeniden seçilme ihtimalini en yüksek seviyeye çıkartacak politikalar uygulayacağı varsayılır. Başka bir ifade ile siyasî partiler ideolojiden ziyade politik kâr² peşinde koşar.

d) Her seçimde, biri muhalefet diğeri iktidar olmak üzere iki parti vardır (Persson ve Tabellini 1997: 22).

e) Seçmenler, enflasyon ve işsizlik (veya büyüme) değişkenleri ile ifade edilen fayda fonksiyonunu maksimize edecek politikacılara oy verir. Bu fayda fonksiyonu, 4 numaralı eşitlikte, enflasyon ve büyüme değişkenleri ile ifade edilmektedir (Persson ve Tabellini 1997: 22; Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 24).

$$U = E\left\{\sum_0^{\infty} \beta^t u(\pi_t, y_t)\right\} \quad 0 < \beta < 1 \quad (4)^3$$

Seçmen fayda fonksiyonunu gösteren denklemde (U); seçmenlerin, hükümet politikalarını, t dönemi enflasyon (π_t) ve büyüme oranına (y_t) göre iskonto faktörü ölçüsünde (β^t) zaman içinde ağırlıklandırarak değerlendirmesinin bir ifadesidir. Büyüme oranında azalış ve enflasyon oranında artış hükümet açısından oy kaybı anlamına gelir. Başka bir açıdan fiyat istikrarı ve büyüme oranında artış hükümetin yeterliliği açısından seçmenlerde olumlu etki yaratacağından, seçmenin fayda fonksiyonunu (U) maksimize edecek politikalar hükümet açısından optimal politikalardır.

²Politik kârdan kastedilen, iktidarın kendisi yeniden iktidara taşıyacak olan çoğunluğun oyudur.

³t dönemi büyüme oranı (y_t) yerine, büyüme ile işsizlik arasındaki ters yönlü ilişki nedeniyle işsizlik oranı ile de ifade edilebilir: $U = E\left\{\sum_0^{\infty} \beta^t u(\pi_t, u_t)\right\}$

f) İktidar, enflasyonu doğrudan kontrol edebilmektedir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 25).

g) Seçim zamanlaması dışsal olarak belirlenmektedir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 25).

2.2. Modelin İşleyişi

Burada konuyla ilgili olarak ortaya konan üç farklı yaklaşım kısaca açıklanacaktır. Bu farklılıklar; Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990), Persson ve Tabellini'nin (1986) çalışmalarıyla ortaya çıkartılmıştır.

Persson ve Tabellini'nin yaklaşımı Rogoff ve Sibert, Rogoff'dan ayrılmaktadır. Persson ve Tabellini, iktidarın yeterliliğini, enflasyon ve işsizlik ilişkisini yönetme becerisi ile ilişkilendirilirken, Rogoff ve Sibert, Rogoff'un yaklaşımlarında, iktidarın yeterliliği kamu harcamalarının finansmanı ile ilişkilendirilmektedir.

Rogoff ve Sibert'in ortaya koydukları modelde; iktidar, kamu harcamalarını, seçim zamanına kadar vergilerle değil de vergilere göre seçmenler tarafından daha zor fark edilecek olan senyoraj veya borçlanma ile finanse etmesi durumunda, yeterlilikleri noktasında daha olumlu bir izlenim bırakacağını ileri sürülmektedir. Rogoff ve Sibert (1988: 2), seçim çevrimlerinin, iktidar ile seçmenler arasındaki geçici bilgi asimetrisinden doğduğunu ileri sürmektedir. Buradaki hassas nokta, seçmenlerin iktidarın yeterliliğini doğrudan gözleyememeleri, ancak bunun iktidarın bir yönetim başarısı olarak devam edeceğini düşünmeleridir.

Rogoff ve Sibert (1988), iktidarın kendi performansı ile ilgili göstergeleri, seçmenlerden daha önce gözlemleyebildiklerini varsayar. İktidarın performansı ile seçim takvimi arasında bir ilişki mevcut olduğu ileri sürülür. Seçimler öncesinde iktidar, performansını değerlendirecek olan seçmenlere, yönetimde yetkin olduğu izlenimini doğuracak politikalar üretir. İktidarın yeterliliğinden kastedilen; iktidarın veri kamu hizmetlerini daha az bir gelir ile sağlayabilmesidir. Burada iktidar, ideolojik nedenlerle değil, ancak yönetim kabiliyetinin ölçüsü olan, "yeterliliği" noktasında rakiplerinden ayrılmaktadır. Seçim döneminin başında seçmenler, gelirlerin veya vergilerin iktidar tarafından değiştirileceği ile ilgili sinyaller alır. Dönemin başında vergi oranları düşürüleceği için iktidar bundan doğacak açığı senyoraj veya borçlanma ile karşılayacaktır. Seçmenler iktidarın yeterliliğini zaman gecikmeli olarak anlar. Seçim yılı esnasında Rogoff tarafından "yeterlilik şoku" olarak adlandırılan ve iktidara seçimi kazandıracak ortam, iktidar tarafından yaratılır (Rogoff ve Sibert 1988: 2-3).

Rogoff ve Sibert'in modelinde, muhalefet partisinin, kendi üretecekleri politikalar ve kendi yeterlilikleri ile ilgili seçmenler üzerinde olumlu bir izlenim doğurma şansı, iktidar ile mukayese edildiğinde, yoktur. Seçim sonuçlarını etkileyecek “yeterlilik” faktöründen başka faktörler de olmasına karşın, bunlar dışsal kabul edilmiştir. Seçmenlerin beklentileri iktidar tarafından yaratılan, yeterlilik şoklarına ve vergi oranlarındaki indirimlere bağlı olarak oluşmaktadır. Yaratılan “yeterlilik şoklarını” seçmenler zaman gecikmeli olarak anladıklarından, seçim yılı boyunca aldatıldıklarının farkına varamazlar (Rogoff ve Sibert 1988: 2-3).

Rogoff'un ortaya koyduğu modelde; seçmenler ile iktidar arasındaki bilgi asimetrisinden faydalanan iktidar, bütçe kompozisyonunu, cari tüketim harcamaları lehine değiştirmek suretiyle yeterliliği konusunda seçmenler üzerinde olumlu izlenim bırakmaya çalışır (Rogoff 1990: 29).

Persson ve Tabellini'nin (1997: 20-31) yaklaşımlarında iktidar, dışsal şoklar ve bu şokları önleyecek veya etkisiz hale getirecek politikalar ile ilgili seçmenlerden daha fazla bilgiye sahiptir. Daha açık bir ifade ile iktidar, istikrarın sağlanması ve bunun maliyeti olabilecek enflasyon seviyesinin daha düşük seviyelerde tutulması veya başka bir ifade ile dışsal şoklar ile mücadelede kullanılan makroekonomik politikaların yönetilmesi noktasında yeterliliğe sahiptir. Ancak bu tür bir yeterlilik, seçmenler tarafından doğrudan algılanamamakta ve bu durumda seçmenler rasyonel davranan iktidarı, geçmiş verilere dayanarak değerlendirebilmektedir: seçmen, ekonomik istikrar konusunda daha iyi performans göstermesi durumunda iktidarı yeniden seçer. Ancak, tersi durumda muhalefete oy verir. Buradan hareketle iktidar, seçim takvimi yaklaşırken, yeterliliği konusunda seçmenlerde olumlu izlenim bırakacak şekilde ekonomiyi uyarır (Franzese 2002: 396).

Seçmenlerin iktidarın yeterliliğini, aralarındaki bilgi asimetrisi nedeniyle, bir dönem gecikmeli olarak algılıyor olmaları modelde önemli bir varsayımdır ve iktidar bu nedenle seçim çevrimlerini doğuracak politikaları üretme olanağına sahip olacaktır. Modelde iktidarın yeniden seçilebilmesi, seçmenlerin iktidarın yeterli olduğuna inandırılmasına bağlıdır. Seçim döneminde ekonominin performansına bakan seçmenler, iktidarın yeterliliği hakkında bir izlenim alır. Seçmenler, seçim döneminde yeterli olan iktidarın gelecek dönemde yeterli olacağını düşünerek iktidar lehine oy verir. Seçim döneminde (t), bir önceki dönemin enflasyon oranı (π_{t-1}) bilinmektedir. Ücretler veya beklenen enflasyon (π^e_t) değeri belirlidir. Büyüme oranı (y_t) tüm bireyler tarafından bilinmektedir. Yeterlilik faktörü (ε_t) bilinmemekte, ancak seçim dönemi büyüme oranı temel alınarak seçmenler tarafından tahmin edilmektedir.

İktidarın t döneminde kullanacağı politika araçları belirlidir (Persson ve Tabellini 1997: 21-24).

Bir sonraki dönem (t+1) için, t dönemi sonunda seçimler gerçekleştirilirken, seçmenler iktidarın yeterliğini bir dönem gecikmeli öğrenir: t dönemi sonunda seçmenler, t-1 dönemi enflasyon oranı (π_{t-1}) ve t-1 dönemi iktidarın yeterliliği (μ_{t-1}) ile ilgili bilgileri olmasına karşın, t dönemi iktidarın yeterliliği (μ_t) hakkında bilgileri yoktur. Seçmen açısından, iktidarın t dönem yeterliliği (μ_t) bir dönem gecikmeli öğrenileceğinden, karşılaşılabilecek problemlerin doğasına ve iktidarın buna alternatifler içerisinden getireceği çözüme bağlı olduğu için, bu değişken rastlantısaldır. Seçmenler, t döneminde gözlemleyemedikleri enflasyonu (π_t), benzer şekilde bir dönem gecikmeli olarak, ancak t+1 döneminde gözlemleyebilmektedirler. Seçmenler t dönemi enflasyon oranı bilgisine, zaman gecikmeli ulaşmasından dolayı, iktidar partisinin yetenek düzeyini (ε_t) bir dönem gecikmeli olarak öğrenmekte; iktidar partisinin t dönemi yeterliliğini (ε_t) ancak t+1 döneminde tam olarak hesaplayabilmektedir. Daha açık olarak, t döneminde seçmenler “ $\varepsilon_t = \mu_t + \mu_{t-1}$ ” den oluşan yeterlilik terimini veya başka bir ifade ile iktidarın yetenek düzeyini (μ_{t-1}) bilmekte ancak, t dönemi yeterliliği veya yetenek düzeyini (μ_t) bilmemektedir. Seçmenlerin zaman gecikmeli olarak bilgiyi elde ettikleri düşünüldüğünde, t dönemi büyüme oranı iktidarın yeterliliğini tahmini konusunda seçmenler için referans olacaktır. Bu nedenle seçim yılında iktidar, ekonomiyi genişleterek, enflasyonun yüksek ve işsizliğin düşük seviyelerde olmasına sebebiyet verir. Bu durumda iktidar, t dönemi yeterliliği konusunda (μ_t) seçmenler üzerinde olumlu bir izlenim bırakmak suretiyle t+1 döneminde yeniden seçilebilme olasılığını maksimize eder (Persson ve Tabellini 1997: 21-24).

Enflasyonun bir dönem gecikmeli olarak gözlemlendiği varsayımı kritik bir husustur. Enflasyon, büyüme ile eş zamanda gözlemlenebilirse, yeterlilik terimi aşağıdaki gibi yazılabilir (Persson ve Tabellini 1997: 25; Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 25).

$$\varepsilon_t = y_t - \bar{y} - \pi_t + \pi_t^e \quad (5)$$

ε_t : yeterlilik terimi,

y_t : t dönemi GSMH büyüme oranı,

\bar{y} : doğal büyüme oranı

π_t : t dönemi enflasyon oranı,

π_t^e : beklenen enflasyon oranı,

t dönemi enflasyonu oranının (π_t) seçmenler tarafından biliniyor olduğu varsayımı altında, 5 numaralı eşitliğin sağ tarafındaki tüm bileşenlerin değerleri, seçmenler tarafından bilineceği için iktidarın yeterliliği hakkında

seçmenler net bir sonuca ulaşabilir. Bu durumda, yani yeterlilik terimi (ε_t) veya başka bir ifade ile iktidarın yetenek düzeyi gözlemlenebiliyorsa, seçim çevrimlerinin oluşması söz konusu olmayacaktır.

Persson ve Tebellini iktidarın yeterlilik faktörünü (η_t);

i. İktidarın, dışsal veya tesadüfî faktörlerle bağlı olarak değil kendi kabiliyeti nedeniyle gözlemlenen yeterliliği, [yeterlilik faktörü (ε_t)] ve

ii. İktidarın inisiyatifi dışındaki dışsal faktörlerden kaynaklanan nedenler ile oluşan yeterliliği [şans faktörü (ξ_t)]

olarak ayırmıştır. Bu durum 6 eşitlikte ifade edilmiştir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 33; Persson ve Tabellini 1997: 25):

$$y_t = \bar{y} + \pi_t - \pi_t^e + \eta_t \quad ; \quad \eta_t = \varepsilon_t + \xi_t \quad (6)$$

η_t : İktidarın yeterlilik düzeyi,

ε_t : Yeterlilik faktörü (iktidarın, dışsal veya tesadüfî faktörlerle bağlı olarak değil kendi kabiliyeti nedeniyle gözlemlenen yeterliliği),

ξ_t : Şans faktörü (iktidarın inisiyatifi dışındaki dışsal faktörlerden kaynaklanan nedenler ile gözükten yeterliliği)

İktidarın yeterliliği (η_t), inisiyatifi dışındaki dışsal faktörler nedeniyle gözükten yeterliliği (ξ_t) ile ekonomik sorunlar karşısında gösterdiği performansı veya problemleri çözme yeteneğinin (ε_t) toplamından oluşmaktadır. Burada yeterlilik terimi yukarıda bahsedildiği gibi aynı yapıya sahiptir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 33) :

$$\varepsilon_t = \mu_t + \mu_{t-1} \quad (7)$$

(μ_t) iktidar partisinin yetenek düzeyine etki eden şokları yansıtan tesadüfî bir değişkendir. Buradaki tüm tesadüfî şokların (μ_t , ξ_t) sıfır olması durumunda, önceden iktidar partisi yeterliliğini doğrudan gözlemleyemeyen seçmenlerin, enflasyon, büyüme ve beklenen enflasyonun eş zamanlı gözlemleyememeleri nedeniyle, seçim öncesi ekonomi oportünist olarak uyarılamayacaktır. Çünkü seçmenler, büyüme oranı (y_t), doğal büyüme oranı (\bar{y}), t dönemi enflasyon oranı (π_t), t dönemi beklenen enflasyonunu (π_t^e) bildikleri için iktidarın yeterlilik düzeyini de (η_t) bileceklerdir.

Varsayalım ki, t periyodu sonunda, büyüme oranı (y_t), doğal büyüme oranından (\bar{y}) daha yüksektir. Bu durumu eşitlik olarak ifade etmek

gerekirse (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 33; Persson ve Tabellini 1997: 25):

$$y_t - \bar{y} = \varepsilon_t + \xi_t = \eta_t > 0 \quad (8)$$

Burada seçmen büyüme oranlarındaki farkın, başka bir deyişle yüksek büyüme oranının, iktidar partisinin kendi planlı uygulamalarının sonucu olarak inisiyatifi dâhilinde ulaştığı yeterlilikten mi (ε_t), yoksa şans faktörü olarak görülebilecek, iktidarın inisiyatifi dışındaki dışsal faktöründen mi (ξ_t) kaynaklandığının ayırımı yapamamaktadır. Büyüme oranı yüksek ise, iktidar partisinin yeterlilik düzeyinin de (ε_t) yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Başka bir ifadeyle, büyümenin yüksek olmasına göre seçmen, iktidara yeniden oy verme hususunda bilgi edinmektedir. Seçmen, t dönemi büyüme oranını (y_t) gözlemleyebildiği için iktidarın yeterliliği hakkında da bir tahmin yapabilmektedir. (μ_t), iktidarın t dönemi yeterliliğinin (ε_t) bir bileşeni olduğundan, ε_t yüksek olduğunda (ε_{t+1}) de yüksek olması beklenmektedir⁴. “t” dönemi sonunda büyüme oranı (y_t) bilinirken, t+1 dönemi yeterlilik faktörünün (ε_{t+1}) en iyi tahmini aşağıdaki gibi yazılabilir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 33).

$$E(\varepsilon_{t+1}) = E(\mu_{t+1}) + E(\mu_t / y_t) = E(\mu_t / y_t) \quad (9)$$

Seçmenler, t dönemi büyüme oranını (y_t) veya buna göre belirlenen iktidarın yeterlilik seviyesini hesaba katarak, iktidarın t dönemi yeterliliği (η_t) konusunda bir sonuca varır. Seçmenin, iktidarın bir önceki dönem yeterliliğini (μ_{t-1}) gözlemlediği varsayımı, Person ve Tabellini'nin belirttiği gibi, iktidarın yeterliliğinin bir dönem gecikmeli olarak algılanması sonucunu doğurur. Bu 10 numaralı eşitlikte gösterirsek (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 34);

$$E(\varepsilon_{t+1}) = E(\mu_t / y_t) = \frac{\sigma_{\mu}^2}{\sigma_{\mu}^2 + \sigma_{\xi}^2} (y_t - \bar{y} - \mu_{t-1}) \quad (10)$$

σ_{μ}^2 : Yeterlilik varyansı,

σ_{ξ}^2 : Dışsal şoklara ilişkin varyans,

Seçmenlerin, 10 numaralı eşitlikte sağında yer alan; büyüme oranı (y_t), doğal büyüme oranı (\bar{y}) ve iktidarın bir önceki dönem yeterliliği (μ_{t-1}) ile ilgili bileşenler hakkında bilgileri vardır. Eğer t dönemi büyüme oranı (y_t) yüksekse, seçmenler, yüksek büyüme oranını, dışsal faktörlerin neden

⁴ Eşitlik 7' de ifade edildiği gibi : $\varepsilon_t = \mu_t + \mu_{t-1}$; $E(\mu_t) = 0 \quad \forall$ her t periyodu için.

olduğu şans faktörü (ζ_i) ile ilişkilendirmeyerek, iktidarın yeterliliği faktörünün (ε_i) bir sonucu olduğunu ihtimallerine katar ve iktidar partisinin lehinde oy kullanırlar. Burada seçmenler geçmişteki verileri kullanan rasyonel birimlerdir. Çünkü seçmenlerin model hakkındaki bilgileri, iktidar partisinin yetenek düzeyine ilişkin en uygun tahmini hesaplayıp, seçim davranışlarını buna göre belirleyecek düzeydedir. 10 numaralı eşitlik, yetenek şokları (σ^2_μ) ve dışsal şokları (σ^2_ξ) gösteren varyanslardır. 10 numaralı eşitliğin bir özelliği, seçmenlerin iktidarın yeterliliğine ilişkin tahminleri, yeterlilik varyansı (σ^2_μ) ve dışsal şoklar varyansı (σ^2_ξ) üzerine kuruludur. Bir ekonomide dışsal şoklara ilişkin varyans (σ^2_ξ), yeterlilik varyansından (σ^2_μ) daha büyük ise seçmenler seçim öncesi büyüme oranını, iktidarın yeterliliğinden ziyade dışsal şoklardan kaynaklandığı sonucuna varacaklardır. Bu nokta önemlidir. Nordhaus modelinde naif seçmen, geçmişteki büyüme oranının yüksek olması durumunda daha fazla düşünmeye gerek duymadan iktidar partisine oy verir. Bu mantıktan hareketle, Nordhaus modelindeki naif seçmen, iktidarın inisiyatifi dışında gerçekleşen ve iktidarın yeterliliğini etkileyen dışsal şokları kararlarında hesaba katmayarak iktidarı cezalandırırken; rasyonel seçmen iktidarın performansı ile ilgili tahminlerine, iktidarın kendi yeterliliğinin bir sonucu olan yeterlilik faktörünü (ε_i) ve dışsal faktörler veya dışsal şokların sonucu oluşan şans faktörünü (ζ_i), katar. Buradaki kritik nokta, rasyonel seçmenlerin, şans faktörünü (ζ_i), yetenek faktöründen (ε_i) ayırt edebilmeleridir.

Yukarıda Persson ve Tabellini' nin ortaya koyduğu model doğrultusunda 6, 7, 8, 9 ve 10 numaralı eşitliklerle anlatılan geçmişe dayalı rasyonel oylamada, iktidar “yetenek düzeyinde süreklilik” varsayımı önemlidir. Örneğin söz konusu modelde, iktidarın yeteneği, zaman gecikmesi olmaksızın gözlemlenebilirse de, oy kararı verilirken, seçim yılı büyüme oranına bakmak, seçmenler için rasyonel olacaktır. Bu durumda, seçim öncesi büyüme ile seçim sonuçları arasında pozitif bir ilişileşim gözlemlense de rasyonel seçmenler şans faktörünü, yetenek faktöründen ayırmakta; büyümenin seçim yılı dışındaki geçmiş değeri, rasyonel seçmenler için önem taşımamaktadır. Seçmenler, seçim öncesinde iktidarın yetenek düzeyi hakkında olumlu sinyaller aldıkları sürece, bu partiye oy vereceklerdir. Bu nedenle iktidar seçim öncesinde, seçmenlere yetenek düzeyi hakkında olumlu sinyaller üretecek davranış sergileme eğiliminde olacaktır. İktidar partisi bu tür sinyalleri, Rogoff ve Sibert'in (1988: 3) belirttiği gibi, seçim öncesinde vergileri düşürerek veya Persson ve Tabellini'nin (1997: 21-22) belirttiği gibi istihdamı arttırarak verebilir. Bununla birlikte seçim öncesinde, iktidarın yetenek düzeyine ilişkin olumlu sinyaller verecek politikaların seçim sonrasında doğuracağı maliyetlerin uygun politikalar ile ortadan kaldırılması gerekecektir. Bu

durum durgunluk yaratabilir. Belirtildiği gibi seçmenler iktidarın yetenek düzeyini gecikmeli olarak algılayabilirler. Dolayısı ile söz konusu algılama, gecikme nedeniyle seçim sonrası olduğundan, bir önceki seçim dönemindeki olaylar zinciri tekrar edecektir. Seçim döneminde iktidar, iktidarını korumak için, seçmenler nezdinde bıraktığı yetenek düzeyi izlenimini büyütme güdüsü ile hareket edecektir. Seçmenler, iktidarın seçimleri kazanma amacıyla kendilerine yetkin gözükme için uyguladığı politikaların sonuçlarını gecikmeli olarak gözleyebildiklerinden, seçimlerin yapıldığı dönem dışında, seçmenlerin kandırılması söz konusu değildir.

Buraya kadar açıklananlar, seçmenlerin, iktidarın yetenek seviyesinin bir dönem gecikmeli olarak gözlemediği varsayımına dayanmaktadır. Oysa seçmenlerin, iktidar partisinin yetenek düzeyini birkaç dönem gecikmeli öğrendiği varsayılabilir. Bu durumda, seçmenler, iktidar partisinin gelecekteki yeterlilik düzeyi ile ilgili tahminlerine, sadece seçim yılı ekonomik göstergeleri değil, daha önceki yıllara ait gözlemlerini de dâhil etmektedir. Benzer şekilde, iktidarın yetenek seviyesi birden fazla dönem devam ediyorsa, seçmenler, seçim yılı dışındaki geçmiş verilere de bakar. İktidarın yetenek seviyesinin geçmiş değerleri, seçmen tarafından ağırlıklandırılır. Örneğin, seçmen uzak geçmişteki büyüme değerlerine yakın geçmişteki büyüme değerlerine nazaran daha az önem verilecektir. Ancak seçim yılı öncesindeki yıllarda büyüme veya işsizlik oranı iktidarın yetenek düzeyi sonucu mu veya tesadüfi faktörler nedeniyle mi açıklandığına ilişkin doğru bilgi içermiyorsa, rasyonel davranan seçmen seçim yılı öncesindeki ekonomiye ilişkin gözlemi ihmal edecektir. Bu nedenle, seçim yılı dışındaki devreleri de kapsayan geçmişe dayalı rasyonel oylamada, geçmişe verilen bugünkü ağırlıkları, pratiğin açıklanmasında tatmin edici sonuçlar doğurmayabilir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 36).

Rasyonel beklentiler iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi, eğer seçmenler farklı partilerin yetenek seviyelerini değerlendirebilecek ve politika sonuçlarını öngörebilecek bilgiye sahipse, politikacılar seçim öncesi beklenmedik enflasyon yaratamazlar. İkincisi, eğer seçmenler rasyonel ise politik amaçla yapılan harcamaların gelecekteki maliyetlerini oylama kararlarında hesaba katacaklardır. Persson ve Tabellini, zaman gecikmesi sonucu oluşan iktidar ile seçmenler arasındaki bilgi asimetrisinden kaynaklanan kısa ömürlü seçim çevrimlerinin oluşabileceğini ileri sürmüştür. Çevrimler seçim öncesinde canlanma ve bunu takip eden durgunluk görünümüdür (Persson ve Tabellini 1997: 21).

Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisinin rasyonel ve geleneksel yaklaşımlarının karşılaştırması Tablo 1’de özetlenmiştir. İki model politika

araçları ve enflasyon açısından benzerlik gösterse de, geleneksel modelde; para ve maliye politikalarının, iktidar tarafından arzulan makroekonomik sonuçlara ulaşmada daha etkin kullanılması nedeniyle daha düzenli ve uzun süreli seçim çevrimleri oluşturacağı beklenmektedir. Geleneksel modelde tüm iktidarlar, benzer şekilde oportünist güdü ile hareket ederken, teorinin rasyonel yaklaşımında bazı iktidarlar oportünist davranma yönünde görece olarak daha düşük seviyede bir motivasyona sahiptir. Tablo 1’de oportünist modellerin karşılaştırması Alesina, Roubini ve Cohen’in (1997: 36) çalışması referans alınarak verilmiştir.

Tablo 1: Oportünist Modellerin Karşılaştırması

Geleneksel Oportünist Model	Rasyonel Oportünist Model
<p>1. İşsizlik ve büyümede düzenli çevrimler meydana gelir. Seçimlerden bir veya iki yıl önce büyüme doğal oranının üzerine çıkar, işsizlik doğal oranın altında kalır. Seçimlerden sonra büyüme oranı düşer, işsizlik artar.</p> <p>2. Seçim yılından iki yıl önce genişletici para ve maliye politikaları uygulanır. Seçimlerden sonraki iki yıl içerisinde daraltıcı para ve maliye politikaları uygulanır.</p> <p>3. Enflasyonda seçimlerden kısa bir süre önce ani bir artış meydana gelir, seçim sonrası enflasyon birkaç çeyrek daha artmaya devam eder, sonra düşer.</p> <p>4. İktidar partisinin toplayacağı oy, seçim yılında büyüme oranındaki artış ve işsizlikteki azalışın bir sonucu olarak artar.</p>	<p>1. İşsizlik ve büyümede düzenli seçim çevrimleri yoktur.</p> <p>2. Seçimlerden sadece birkaç çeyrek önce genişletici ve seçimlerden birkaç çeyrek sonra da daraltıcı para ve maliye politikası uygulanır. Kısa dönem etkileri, geleneksel modelden daha azdır.</p> <p>3. Enflasyon etkisi geleneksel modelle benzerlik arz eder; ancak kısa dönem etkisi çok daha azdır.</p> <p>4. İktidar partisinin toplayacağı oy, seçimler yaklaşırken büyüme oranındaki artış ve işsizlikteki azalışın bir sonucu olarak artar. Ancak oy artışı seçmenin, iktidar ve ekonomi hakkındaki bilgi düzeyine bağlıdır.</p>

2.3. Modele Getirilen Eleştiriler

Alesina, Roubini ve Cohen (1997), büyümenin eşzamanlı gözlemlenmesine karşın, enflasyonun anlamlı düzeyde gecikmeli ortaya çıkması varsayımını gerçekçi bulmayarak asimetrik bilginin bütçesel salınımları açıklayan modelleri için daha makul olduğunu ileri sürmektedir. Şöyle ki; kamu bütçesi, bileşimi ve cari yıl açık tahminlerinin seçmen tarafından bilinmesi yeterince güç olduğundan, bilgi asimetrisinin bütçe salınımlarını açıklayan modellerin için daha uygun olduğunu ileri sürmektedir. Örneğin iktidar partisinin, transfer harcamalarındaki artış nedeniyle ihtiyaç duyulacak fonları, vergi oranlarında artışa gerek kalmadan büyüme oranındaki artış vasıtasıyla karşılayabilir. Bu durumun ortalama seçmen tarafından seçim yılından seçim yılında enflasyon ve

işsizlik üzerindeki etkisini gözlemlenmesi oldukça zordur (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 31). Başka bir açıdan para politikası araçlarının seçim amaçlı kullanımı, maliye politikası araçlarına göre daha kısa sürede etkilerini göstermekte bu da bilgide asimetrinin oluşmasına engel olmaktadır.

İkinci eleştiri, rasyonel seçmenlerin, oylama kararlarında veya iktidarın yeterliliğini değerlendirmede sadece seçim yılı büyüme oranını temel almalarına yönelik getirilmiştir. Burada, rasyonel olduğu varsayılan seçmenlerin ne derecede geçmiş verileri kullanacakları açık değildir (Alesina, Roubini ve Cohen 1997: 32-33).

Genel olarak oportünist modellere getirilen bir diğer eleştiri ise bağımsız bir merkez bankasının, iktidarın para politikası araçlarını keyfî veya ihtiyari kullanımına engel olduğu yönündedir (Drazen 2000: 7-8). Benzer şekilde Schultz, emisyon ile faiz oranlarının tamamen olmasa da büyük ölçüde merkez bankasının kararlarına bağlı olduğunu, kamu harcamalarının ve vergilerin toplanmasının ise bürokratların elinde olduğunu ileri sürerek iktidar partisinin politika araçları üzerinde tam bir hakimiyete sahip olmadığını ileri sürmüştür (Schultz 1995: 82). İktidar partisinin politika araçları üzerinde hâkimiyetinin tam olmaması seçim çevrimlerinin önünde engel görülmüştür.

Modele getirilen bir diğer eleştiri ise partilerin ideolojik hedeflerinin ihmal edildiğidir. Bu bağlamda sağ parti ile sol partinin farklı enflasyon-işsizlik bileşimi tercihleri olduğundan politik hedefleri etkilemektedir (Frey ve Schneider 1988: 258). Bu durumda iktidar partisi ideolojisinin de seçim çevrimleri üzerinde etkisi olduğu ileri sürülmüştür.

3. Türkiye’de 2007, 2011 ve 2015 Genel Seçimlerinin Analizi

Tablo 2’de, yukarıda teorik açıklaması yapılan rasyonel seçim çevrimleri modelinin öngörülleri referans alınarak, seçilen parametrelerin, seçim çevrimlerinin varlığına işaret edip etmeme durumu özetlenmiştir. Seçim öncesi dönem (SÖ), seçim ayı dâhil olmak üzere dokuz aylık süreci temsil etmektedir. Seçim sonrası dönem (SS) ise seçimlerin yapıldığı aydan sonraki dokuz aylık süreci temsil etmektedir. Modele göre, seçim öncesi döneme ilişkin gayri safi milli hasıla (GSMH), para arzı ve kamu harcamaları değerleri, seçim sonrasındaki döneme göre yüksek; işsizlik ve enflasyon oranlarına ilişkin seçim öncesi ortalama değerler ise seçim sonrası döneme göre düşük olması gerekmektedir. Buna göre parametrelerin seçim sonrası dönem değerlerinin ortalamasının, seçim öncesi değerlerin ortalamasına bölünerek, çıkan sonucun 1’e eşit, 1’den büyük veya küçük olma durumuna bakılarak her bir parametrenin teorisinin

öngördüğü şekilde hareket edip etmediğine ilişkin işari bir sonuca gidilmiştir. Ancak, analize edilen seçim yıllarında, Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri'nin var olduğunu kesin olarak söyleyebilmemiz için seçilen beş parametrenin de seçim çevrimlerinin varlığına eşanlı işaret etmesi gerekmektedir.

Tablo 2: Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Referansları

Makroekonomik Değişkenler	$R = SS^*/SÖ^{**}$	Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri
Enflasyon(π)	$R_\pi = \pi_{SS}/\pi_{SÖ} > 1$	\Rightarrow Varlığına işaret eder.
	$R_\pi = \pi_{SS}/\pi_{SÖ} < 1$	\Rightarrow Yokluğuna işaret eder.
	$R_\pi = \pi_{SS}/\pi_{SÖ} = 1$	\Rightarrow Belirsizdir.
Büyüme Oranı (Y)	$R_Y = Y_{SS}/Y_{SÖ} > 1$	\Rightarrow Yokluğuna işaret eder.
	$R_Y = Y_{SS}/Y_{SÖ} < 1$	\Rightarrow Varlığına işaret eder.
	$R_Y = Y_{SS}/Y_{SÖ} = 1$	\Rightarrow Belirsizdir.
	$R_Y = Y_{SS}/Y_{SÖ} = 1$	\Rightarrow Belirsizdir.
İşsizlik Oranı (u)	$R_U = u_{SS}/u_{SÖ} > 1$	\Rightarrow Yokluğuna işaret eder.
	$R_U = u_{SS}/u_{SÖ} < 1$	\Rightarrow Varlığına işaret eder.
	$R_U = u_{SS}/u_{SÖ} = 1$	\Rightarrow Belirsizdir.
Para Arzı Artış Oranı (M)	$R_M = M_{SS}/M_{SÖ} > 1$	\Rightarrow Yokluğuna işaret eder.
	$R_M = M_{SS}/M_{SÖ} < 1$	\Rightarrow Varlığına işaret eder.
	$R_M = M_{SS}/M_{SÖ} = 1$	\Rightarrow Belirsizdir.
	$R_M = M_{SS}/M_{SÖ} = 1$	\Rightarrow Belirsizdir.
Kamu Harcamaları Artış Oranı (G)	$R_G = G_{SS}/G_{SÖ} > 1$	\Rightarrow Yokluğuna işaret eder.
	$R_G = G_{SS}/G_{SÖ} < 1$	\Rightarrow Varlığına işaret eder.
	$R_G = G_{SS}/G_{SÖ} = 1$	\Rightarrow Belirsizdir.
	$R_G = G_{SS}/G_{SÖ} = 1$	\Rightarrow Belirsizdir.

* SS: Seçimlerin yapıldığı ay hariç sonraki 9 ayı ifade eder.

**SÖ: Seçimlerin yapıldığı ay dâhil olmak üzere seçimlerden önceki 9 ayı ifade eder.

Tablo 4 te, Tablo 3'te⁵ verilen genel seçimlerden önceki ve sonraki dokuz ayın ortalamaları kullanılarak hesaplanan değerler gözükmemektedir. Buna göre Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri'nin varlığına işaret eden parametreler altı çizilmiş ve koyu yazı karakteri ile gösterilmiştir.

Seçim çevrimlerinin analiz edilebilmesi için seçim periyodunun olması gereken kanuni sürelerinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak 2015 yılının Haziran ayından sonra gerçekleştirilen seçimlerin hemen sonrasında Kasım 2015 yılında seçime gidilmiştir. Oportünist seçim çevrimlerinin geleneksel veya rasyonel tüm yaklaşımlarında seçim sonrası

⁵ Hesaplama kullanılan tüm tablolar çalışmanın sonunda yer almaktadır.

süreçte enflasyonist etkinin bertaraf edilmesi için daraltıcı ekonomi politikaları uygulanacağından, 2015 seçimleri için Kasım ayı verileri esas tutulması durumunda, seçim çevrimlerinin varlığının tespit edilebileceği düşünüülerek, 2015 Kasım seçimleri analize katılmıştır.

Tablo 4'ten 2015 genel seçimleri verileri incelendiğinde; büyüme, kamu harcamaları ve para arzına ilişkin sonuçlar teori ile paralellik arzederken, enflasyon ve işsizlik değişkenleri, seçim çevrimlerinin varlığını desteklememektedir. Bu durumda, Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Modeli perspektifinde, 2015 genel seçimlerinde iktidarın, ekonomiyi yeniden seçilme ihtimalini arttırmak için manipüle etmiş olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz.

2011 genel seçimlerine bakıldığında, enflasyon, büyüme ve para arzı değişkenlerine ilişkin hesaplamalar teori ile örtüşse de, teorinin işsizlik-enflasyon ödüneşimine dayanan Phillips eğrisi ile açıklandığı düşünüldüğünde, özellikle işsizlik değişkeni olmak üzere ilave olarak kamu harcamaları değişkeni de teori ile uyumlu değildir. Bu durumda 2011 genel seçimlerinde, iktidarın Rasyonel Seçim Çevrimleri Modeli perspektifinde, ekonomiyi seçim amaçlı manipüle etmiş olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz.

2007 genel seçimlerine bakıldığında işsizlik ve enflasyon değişkenlerine ilişkin sonuçlar seçim çevrimlerinin varlığına işaret etse de, seçim sürecinde işsizlik ve enflasyon oranlarında değişikliğe sebebiyet verecek kamu harcamaları, para arzı politika araçlarına ilişkin değişkenlerin, teori ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Buna ilave olarak ekonomik aktivite düzeyini gösteren GSMH seviyesindeki değişim, başka bir ifade ile büyüme oranındaki değişim de teori ile uyumlu değildir. Bu durumda 2007 genel seçimlerinde de iktidarın ekonomiyi seçim amaçlı manipüle etmiş olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz.

4. Sonuç ve Öneriler

Seçim çevrimleri teorilerinden biri olan Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisi'nin öngörülleri ışığında, seçimleri tekrar kazanmak isteyen iktidar partisinin, para arzı ve kamu harcamaları gibi iktisat politikası araçlarını kullanarak, işsizlik, enflasyon, büyüme oranı gibi makroekonomik değişkenlerde, Türkiye'deki 2007, 2011 ve 2015 genel seçimlerinde, seçimsel dalgalanmalara sebebiyet verip vermediği araştırılmıştır. Buna göre seçimler yaklaşırken, seçimlerden sonraki döneme göre kamu harcamalarında artış, para arzında artış, büyüme oranında artış, işsizlik oranında azalış olması; seçimlerden sonra ise kamu

harcamaları, para arzı ve büyüme oranında düşüş, işsizlik ve enflasyon oranında ise artış gözlemlenmesi gerekmektedir.

Buna göre 2015 genel seçimlerinde kamu harcamaları, büyüme oranı ve para arzındaki değişimler teori ile uyumlu iken, işsizlik ve enflasyon oranı teoriye uygun düşmemektedir.

2011 genel seçimlerine bakıldığında enflasyon oranı, büyüme oranı ve para arzı değişimleri teoriye uygun düşerken, işsizlik oranı ve para arzı değişkenlerindeki hareket uygun olmadığı görülmektedir.

2007 genel seçimlerinde ise işsizlik ve enflasyon oranlardaki değişim teori ile uyumluyken, para arzı, kamu harcamaları ile büyüme oranı değişimlerinin teoriye uygun olmadığı görülmektedir.

Buna göre analiz edilen 2015, 2011 ve 2007 seçimleri sonuçları Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisi'ni desteklememektedir. Bu doğrultuda söz konusu seçim dönemlerinde siyasal iktidarının iktisat politikası araçlarını yeniden seçilmek için kullanarak ekonomiyi manipüle etmiş olabileceğini kesin olarak söyleyemeyiz.

Seçim çevrimlerinin tüm modelleri çıkış noktası gelişmiş ülkelerdir ve dolayısıyla bu ülkelerdeki makroekonomik parametrelerin seçim öncesi ve sonrası değişimlerinin ölçülmesine dayanır. Bu açıdan bakıldığında gelişmekte olan ülkeler için teorinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bunun dışında özellikle küreselleşme ile beraber, iktisat politikasındaki değişiklikler seçim dönemlerinde iktidar tarafından salt seçimleri kazanmak saikiyle yapılmayabilir. Buna göre politika değişikliklerine sebebiyet verecek seçimler dışında farklı unsurların etkileri düşünülmeden yapılacak analizlerin doğru sonuçlar üretmeyeceği kanaatindeyiz.

Kaynaklar

Alesina, Alberto, Nouriel Roubini ve Gerald Cohen (1997). *Political Cycles and the Macroeconomy*. London: The MIT Press.

Cukierman, Alex ve Allan H. Meltzer (1986). "A Positive Theory of Discretionary Policy, the Cost of Democratic Government, and The Benefits of a Constitution". *Economic Inquiry*. Vol.24: 367-388.

Cukierman, Alex ve Allan H. Meltzer (1986). "A Theory of Ambiguity, Credibility and Inflation under Discretion and Asymmetric Information". *Econometrica*. Vol.54, No:5: 1099-1128.

- Downs, Anthony (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Drazen, Allan (2000). “The Political Business Cycle After 25 Years, University”. *National Bureau of Economic Research Working Papers Series. 1-45*
- Franzese, Robert J. (2002). “Electoral and Partisan Cycle in Economic Policies and Outcomes”. *Annual Review of Politic Science*. Vol.5: 369-421.
- Frey, B.S. ve F. Schneider (1998) “Politico-Economic Models of Macroeconomic Policy: A review of Empirical Evidence”. *Political Business Cycles*. Ed. T.D Willet. London: Duke University Press: 239-275.
- Hibbs, Douglas A. (1986). “Political Parties and Macroeconomic Policies and Outcomes in the Unites States”. *The American Economic Review*. Vol.76, No.2: 66-68.
- Kenneth, A. Schultz (1995), “The Politics of the Political Business Cycle”. *British Journal of Political Science*, Vol.25: 79–99.
- Lindback, Asar (1976). “Stabilization Policy in Open Economies with Endogenous Politicians”. *American Economic Review*. Vol. 66, No.2: 1-19.
- Nordhaus, William D. (1975) “The Political Business Cycle”. *Review of Economic Studies*, Vol.42: 169-190.
- Nordhaus, William D. (1989) “Alternative Approaches to the Political Business Cycles”. *Brooking Papers on Economic Activity*. Vol.2: 1-68.
- Persson, Torsten ve Guido Tabellini (1986). *Macroeconomic Policy, Credibility and Politics*. Switzerland: Harwood Academic Publishers.
- Persson Torsten ve Guido Tabellini (1997). “Political Economics and Macroeconomic Policy”. *National Bureau of Economic Research*. Working Paper 6329: 1-99.
- Persson Torsten ve Guido Tabellini (1998). “The Size and Scope of Government: Comparative Politics with Rational Politicians”. *European Economic Review*. Alfred Marshall Lecture, Vol.43: 699-735.

Rogoff, Kenneth ve Anne Sibert (1988). "Elections and Macroeconomic Policy Cycles". *Review of Economic Studies*. Vol.55: 1-16.

Rogoff, Kenneth (1990). "Equilibrium Political Budget Cycles". *American Economic Review*. Vol. 80, No.1: 21-36.

<http://evds.tcmb.gov.tr/> TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
14.01.2017 tarihinde erişilmiştir.

<https://biruni.tuik.gov.tr> TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu. 14.01.2017
tarihinde erişilmiştir.

Ekler

Tablo 3: 2007, 2011 ve 2015 Genel Seçimlerine İlişkin Seçilen Değişkenlerin Seçim Öncesi ve Seçim Sonrası Ortalama Değerleri

	2015 Kasım		2015 Haziran		2011 Haziran		2007 Temmuz	
	Seçimden Önceki 9 Ay	Seçimden Sonraki 9 Ay	Seçimden Önceki 9 Ay	Seçimden Sonraki 9 Ay	Seçimden Önceki 9 Ay	Seçimden Sonraki 9 Ay	Seçimden Önceki 9 Ay	Seçimden Sonraki 9 Ay
Enflasyon(%)	6,5	4,7	6,3	5,6	5,0	8,2	4,6	9,8
İşsizlik (%)	10,2	10,6	10,6	10,7	9,5	8,4	8,8	9,3
Büyüme (%)	1,2%	-0,3%	0	0	2,6%	0,6%	1,0%	1,3%
Kamu Harcamaları (Bin TL)	57.62 6.646	45.45 7.154	38.72 4.984	43.83 9.949	24.80 2.106	27.64 9.251	16.76 4.199	16.67 3.223
Para Arzı (%)	13%	10%	18%	8%	19%	2%	9%	9%

Tablo 4: Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri için Hesaplanan Referans Değerler

	2015 Kasım Seçimi	2015 Haziran Seçimi	2011 Haziran Seçimi	2007 Temmuz Seçimi
R_{π} (enflasyon)= π_{SS}/π_{S0}	0,7	<u>0,9</u>	<u>1,6</u>	<u>2,1</u>
R_U (işsizlik)= u_{SS}/u_{S0}	1,0	1,0	0,9	<u>1,1</u>
R_Y (büyüme)= Y_{SS}/Y_{S0}	<u>(0,2)</u>	<u>0,8</u>	<u>0,2</u>	1,3
R_G (kamuharcamaları)= G_{SS}/G_{S0}	<u>0,8</u>	1,1	1,1	1,0
R_M (M1 para arzı)= M_{SS}/M_{S0}	<u>0,8</u>	<u>0,5</u>	<u>0,1</u>	1,0

Tablo 5: 2007, 2011 ve 2015 Seçimlerine İlişkin Enflasyon Oranı Verileri

Enflasyon (%)							
2015 Kasım		2015 Haziran		2011 Haziran		2007 Temmuz	
Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay	
Toplam	6,47	Toplam	6,32	Toplam	4,98	Toplam	4,61
Mart 2015	1,19	Ekim 2014	1,90	Ekim 2010	1,83	Kasım 2006	1,29
Nisan	1,63	Kasım	0,18	Kasım	0,03	Aralık	0,23
Mayıs	0,56	Aralık	(0,44)	Aralık	(0,30)	Ocak 2007	1,00
Haziran	(0,51)	Ocak 2015	1,10	Ocak 2011	0,41	Şubat	0,43
Temmuz	0,09	Şubat	0,71	Şubat	0,73	Mart	0,92
Ağustos	0,40	Mart	1,19	Mart	0,42	Nisan	1,21
Eylül	0,89	Nisan	1,63	Nisan	0,87	Mayıs	0,50
Ekim	1,55	Mayıs	0,56	Mayıs	2,42	Haziran	(0,24)
Kasım	0,67	Haziran	(0,51)	Haziran	(1,43)	Temmuz	(0,73)

Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay	
Toplam	4,67	Toplam	5,57	Toplam	8,18	Toplam	9,76
Aralık	0,21	Temmuz	0,09	Temmuz	(0,41)	Ağustos	0,02
Ock 2016	1,82	Ağustos	0,40	Ağustos	0,73	Eylül	1,03
Şubat	(0,02)	Eylül	0,89	Eylül	0,75	Ekim	1,81
Mart	(0,04)	Ekim	1,55	Ekim	3,27	Kasım	1,95
Nisan	0,78	Kasım	0,67	Kasım	1,73	Aralık	0,22
Mayıs	0,58	Aralık	0,21	Aralık	0,58	Ock 2008	0,80
Haziran	0,47	Ock 2016	1,82	Ock 2012	0,56	Şubat	1,29
Temmuz	1,16	Şubat	(0,02)	Şubat	0,56	Mart	0,96
Ağustos	(0,29)	Mart	(0,04)	Mart	0,41	Nisan	1,68

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr> (Erişim: 14.01.2017).

Not: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Tablo 6: 2007, 2011 ve 2015 Seçimlerine İlişkin İşsizlik Oranı Verileri

İşsizlik (%)							
2015 Kasım		2015 Haziran		2011 Haziran		2007 Temmuz	
Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay	
Ortalama	10,22	Ortalama	10,61	Ortalama	9,53	Ortalama	8,79
Mart 2015	10,80	Ekim 2014	10,60	Ekim 2014	9,91	Kasım 2006	8,45
Nisan	9,80	Kasım	10,90	Kasım	9,67	Aralık	9,30
Mayıs	9,50	Aralık	11,20	Aralık	10,08	Ock 2007	9,54
Haziran	9,70	Ock 2015	11,60	Ock 2011	10,46	Şubat	10,05
Temmuz	10,00	Şubat	11,40	Şubat	10,21	Mart	9,17
Ağustos	10,30	Mart	10,80	Mart	9,63	Nisan	8,78
Eylül	10,50	Nisan	9,80	Nisan	9,00	Mayıs	8,02
Ekim	10,70	Mayıs	9,50	Mayıs	8,52	Haziran	7,93
Kasım	10,70	Haziran	9,70	Haziran	8,27	Temmuz	7,89
Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay	
Ortalama	10,63	Ortalama	10,66	Ortalama	8,44	Ortalama	9,27
Aralık	11,00	Temmuz	10,00	Temmuz	8,04	Ağustos	8,20
Ock 2016	11,30	Ağustos	10,30	Ağustos	8,07	Eylül	8,49
Şubat	11,10	Eylül	10,50	Eylül	7,75	Ekim	8,81
Mart	10,30	Ekim	10,70	Ekim	7,99	Kasım	9,07
Nisan	9,50	Kasım	10,70	Kasım	7,92	Aralık	9,35
Mayıs	9,60	Aralık	11,00	Aralık	8,66	Ock 2008	10,38
Haziran	10,40	Ock 2016	11,30	Ock 2012	9,11	Şubat	10,57
Temmuz	11,00	Şubat	11,10	Şubat	9,45	Mart	9,74
Ağustos	11,50	Mart	10,30	Mart	8,93	Nisan	8,81

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr> (Erişim: 14.01.2017).

Not: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Tablo 7: 2007, 2011 ve 2015 Seçimlerine İlişkin Büyüme Oranı Verileri

Büyüme (%)							
2015 Kasım		2015 Haziran		2011 Haziran		2007 Temmuz	
Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay	
Ortalama	1,2%	Ortalama	1,2%	Ortalama	2,6%	Ortalama	1,0%
Mart 2015		Ekim 2014	1,2%	Ekim 2014	4,7%	Kasım 2006	0,7%
Nisan	1,4%	Kasım		Kasım			
Mayıs		Aralık	Aralık	Aralık	Ocak 2007		
Haziran		Ocak 2015	1,1%	Ocak 2011	2,6%	Şubat	0,9%
Temmuz		Şubat		Şubat			
Ağustos	1,0%	Mart		Mart		Nisan	
Eylül		Nisan	1,4%	Nisan	0,4%	Mayıs	1,5%
Ekim	1,1%	Mayıs		Mayıs			
Kasım			Haziran		Haziran		Temmuz
Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay	
Ortalama	-0,27%	Ortalama	0,9%	Ortalama	0,6%	Ortalama	1,3%
Aralık		Temmuz	1,0%	Temmuz	1,2%	Ağustos	0,9%
Ocak 2016		Ağustos		Ağustos		Eylül	
Şubat	0,7%	Eylül		Eylül		Ekim	1,6%
Mart		Ekim	1,1%	Ekim	0,9%	Kasım	
Nisan		Kasım		Kasım		Aralık	1,5%
Mayıs	0,3%	Aralık		Aralık		Ocak 2008	
Haziran		Ocak 2016	0,7%	Ocak 2012	-0,3%	Şubat	
Temmuz	-1,8%	Şubat		Şubat		Mart	
Ağustos			Mart		Mart		Nisan

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr> (Erişim: 14.01.2017).

Not: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Tablo 8: 2007, 2011 ve 2015 Seçimlerine İlişkin Kamu Harcamaları Verileri

Kamu Harcamaları (Milyon TL.)							
2015 Kasım		2015 Haziran		2011 Haziran		2007 Temmuz	
Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay	
Ortalama	57.626,7	Ortalama	38.725,0	Ortalama	24.802,1	Ortalama	16.764,2
Mart 2015	35.395,1	Ekim 2014	36.600,4	Ekim 2014	21.683,9	Kasım 2006	12.895,5
Nisan	39.035,7	Kasım	34.839,7	Kasım	25.220,9	Aralık	19.169,2
Mayıs	37.811,4	Aralık	48.817,7	Aralık	36.455,1	Ocak 2007	18.278.127
Haziran	35.401,3	Ocak 2015	34.450,5	Ocak 2011	22.019,1	Şubat	15.135,2
Temmuz	43.335,1	Şubat	46.173,3	Şubat	24.998,8	Mart	15.548,2
Ağustos	36.515,4	Mart	35.395,1	Mart	25.160,4	Nisan	16.049,8
Eylül	46.797,5	Nisan	39.035,7	Nisan	23.483,3	Mayıs	17.731,1
Ekim	36.424,6	Mayıs	37.811,4	Mayıs	21.614,4	Haziran	17.131,0
Kasım	42.429,3	Haziran	35.401,3	Haziran	22.583,1	Temmuz	18.939,7
Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay	
Ortalama	45.457,2	Ortalama	43.840,0		27.649,3		16.673,2

Aralık	57.626,7	Temmuz	43.335,1	Temmuz	26.401,8	Ağustos	15.825,3
Ock 2016	48.838,8	Ağustos	36.515,4	Ağustos	27.531,5	Eylül	17.703,7
Şubat	39.275,9	Eylül	46.797,5	Eylül	21.880,0	Ekim	13.938,2
Mart	43.316,3	Ekim	36.424,6	Ekim	26.392,1	Kasım	15.795,0
Nisan	40.435,9	Kasım	42.429,3	Kasım	25.716,6	Aralık	17.686,5
Mayıs	44.555,0	Aralık	57.626,7	Aralık	38.618,7	Ock 2008	16.135,0
Haziran	50.302,8	Ock 2016	48.838,8	Ock 2012	25.971,3	Şubat	16.376,3
Temmuz	41.512,4	Şubat	39.275,9	Şubat	31.696,7	Mart	18.584,6
Ağustos	43.250,7	Mart	43.316,3	Mart	24.634,3	Nisan	18.014,4

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr/> (Erişim: 14.01.2017)

Not: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

Tablo 9: Tablo 8: 2007, 2011 ve 2015 Seçimlerinin Analizine İlişkin Para Arzı Verileri

M1 Para Arzı (Milyon TL.)							
2015 Kasım		2015 Haziran		2011 Haziran		2007 Temmuz	
Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay		Seçim Öncesi 9 Ay	
Artış Oranı	13,5%	Ortalama	18,3%	Artış Oranı	19,4%	Artış Oranı	9,1%
Mart 2015	2.673.419	Ekim 2014	2.464.164	Ekim	1.227.163	Kasım	658.151
Nisan	2.729.075	Kasım	2.461.415	Kasım	1.229.261	Aralık	717.710
Mayıs	2.812.720	Aralık	2.582.935	Aralık	1.351.906	Ock 2007	640.967
Haziran	2.914.071	Ock 2015	2.526.745	Ock 2011	1.281.897	Şubat	645.828
Temmuz	2.932.800	Şubat	2.573.435	Şubat	1.300.324	Mart	648.345
Ağustos	3.000.545	Mart	2.673.419	Mart	1.348.037	Nisan	679.300
Eylül	3.188.562	Nisan	2.729.075	Nisan	1.372.590	Mayıs	678.341
Ekim	3.086.977	Mayıs	2.812.720	Mayıs	1.394.190	Haziran	712.601
Kasım	3.034.048	Haziran	2.914.071	Haziran	1.465.445	Temmuz	718.351
Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay		Seçim Sonrası 9 Ay	
Artış Oranı	10,5%	Artış Oranı	8,4%	Artış Oranı	1,9%	Artış Oranı	9,3%
Aralık	3.116.469	Temmuz	2.932.800	Temmuz	1.480.598	Ağustos	730.092
Ock 2016	3.082.052	Ağustos	3.000.545	Ağustos	1.593.724	Eylül	716.378
Şubat	3.102.560	Eylül	3.188.562	Eylül	1.568.501	Ekim	714.809
Mart	3.179.307	Ekim	3.086.977	Ekim	1.558.239	Kasım	723.675
Nisan	3.209.382	Kasım	3.034.048	Kasım	1.533.485	Aralık	763.507
Mayıs	3.235.171	Aralık	3.116.469	Aralık	1.612.129	Ock 2008	716.992
Haziran	3.439.501	Ock 2016	3.082.052	Ock 2012	1.490.462	Şubat	730.981
Temmuz	3.443.298	Şubat	3.102.560	Şubat	1.486.526	Mart	781.293
Aralık	3.442.817	Mart	3.179.307	Mart	1.508.302	Nisan	797.840

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr/> (Erişim: 14.01.2017). TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.